

Het Verversingskanaal in Den Haag

Door Ed van Weerd

Het water van de grachten in Den Haag wordt geregeld ververst, omdat het anders waarschijnlijk teveel op een matrassenkerkhof zou gaan lijken, terwijl de luchtjes die het water nu al verspreidt, dan nog vele malen erger zouden zijn.

Er wordt geregeld vers water in de grachten gepompt, v.n.l. vanuit het Westland en De Vliet, terwijl het vuile water in zee wordt gespuid. Dit spuien gaat dan via het Verversingskanaal, de naam spreekt voor zich. Het kanaal is vrij breed, ligt tussen hoge oevers die voor een groot deel met gras en struiken begroeid zijn en op twee plaatsen zijn er sluizen in aangebracht. De eerste sluis ligt vlak bij zee, de tweede sluis ligt meer naar de stad toe. Over het stuk kanaal dat voor ons belangrijk is, liggen zes bruggen.

Het water in het kanaal is vrij voedselrijk, dat bewijzen de dikke knapen van vissen wel, die er geregeld uit opgehaald worden.

Bij de tweede sluis gaat het water door een metalen zeef, zodat het ergste vuil: oude kerstbomen, matrassen, stoelen e.d. eruit gehouden wordt. Dit Verversingskanaal was altijd al een gunstige overwinteringsplaats voor tal van watervogels: voedselrijk, breed water, langzaam stromend, begroeide walkanten, weinig huizen in de buurt etc. Daar kwam nog een factor bij. Het Gem. Energiebedrijf loost sedert een tiental jaren het warme koelwater in de Haagse grachten. Dit vrij warme water komt ook in het Verversingskanaal. Het gevolg hiervan is, dat de Haagse stadsgrachten, in het bijzonder het Verversingskanaal, in de winter niet meer dichtvriezen. Zelfs in de afgelopen winter, waarin zelfs de zee aan de kust begon dicht te vriezen, bleef het grootste deel van het Verversingskanaal ijsvrij.

Daardoor is dit Verversingskanaal, vooral in de tijd dat het buitenwater dicht ligt, een overwinteringsgebied van de eerste orde geworden.

Vanaf 1953 heeft het vogelkader van D 6. tellingen verricht aan dit kanaal, en de hoeveelheid gegevens die in die tijd verzameld is, is zo reusachtig, dat voorlopig niemand zich aan de uitwerking ervan durft te wagen. Het leek me echter interessant eens een vergelijking te maken tussen de strenge winter van 1956 en die van 1962-1963.

Bij een vergelijking let men op overeenkomsten en verschillen.

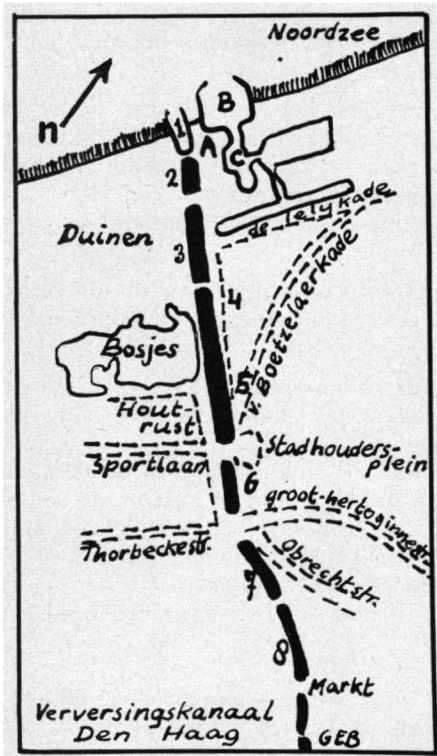
De overeenkomsten: beide winters waren buitengewoon streng;

in beide winters bevriest de zee langs de kust;

beide winters hebben een „strenge” tijd van meer dan een maand;

tijdens beide winters werd warm water geloosd in het Verversingskanaal.

De verschillen: in 1956 viel de winter pas laat in, n.l. begin februari; de winter '62-63 viel in december al goed in (congres) terwijl in november al sneeuw en nachtvorst de winter hadden aangekondigd;

In 1956 was net een begin gemaakt met het infiltreren van de duinen ten N. van het Verversingskanaal, in 62-63 waren er veel meertjes in de duinen die in de tijd dat het buitenwater niet dicht ligt, een belangrijk overwinteringsgebied voor watervogels blijken te zijn.

Zo te zien zijn er dus al genoeg overeenkomsten en verschillen om eens een uitgebreidere vergelijking te maken en daarom ben ik in de enorme stapel stoffige papieren gaan zoeken, tot ik de gegevens van de winter 1956 vrijwel volledig te voorschijn had gehaald.

Alvorens de winterbevolking van het kanaal te behandelen is het nodig het kanaal zelf nader te bezien. De indeling die ik hier gebruik is dezelfde, die al die jaren bij de tellingen is gebruikt (zie kaartje). Het kanaal is door de bruggen en sluisen in vakken verdeeld, die elk een nummer hebben.

Vak 1 loopt van de buitensluis tot aan zee. De waterstand wisselt met eb en vloed. De kanten van het kanaal zijn van bazaltblokken, met aan de uitmonding een grote zandbank.

Vak 2 loopt van de buitensluis naar de brug van de Nieboerweg. Het is zeer breed. Beide oevers hebben steile hellingen die met gras zijn begroeid.

Vak 3 loopt van de brug-Nieboerweg naar de brug-Houtrust, het kanaal is er zeer breed, de oevers zijn iets minder steil, ze zijn begroeid met gras en vrij dichte bosjes.

V a k 4 is nog steeds erg breed, maar kort en loopt van de Houtrust-brug naar de tweede sluis, ook hier zijn de kanten begroeid met bosjes en gras.

V a k 5 is een bezinkingskom waar het vuil uit het water bezinkt. Het water stroomt door een ijzeren hekwerk heen, waardoor het grote vuil eruit wordt gezeefd. De kom is zeer breed. Aan één zijde zijn gebouwtjes van de riolering en de achterkant van een H.B.S., aan de andere zijde is een stenen glooiing en een heel klein stukje is begroeid met gras en bosjes.

V a k 6 loopt van de brug Groot-Hertoginnelaan tot de brug Laan v. Meerdervoort. Aan beide zijden zijn bosjes, maar aan één kant liggen veel woonschepen.

V a k 7 en 8 hebben aan beide zijden stenen glooiingen. Aan de ene kant grenst het kanaal aan de straat, aan de andere zijde loopt er eerst nog een trambaan langs.

Gezien vanuit de stad zijn er aan de rechterkant van het kanaal langs alle vakken huizen, zij het dan dat er eerst een zeer brede strook gras en bosjes is langs vak 1, 2, 3, 4, 5, aan de linkerzijde zijn er huizen langs vak 2, 6, 7, 8. Langs vak 3 en 1 liggen duinen.

Op het kaartje zijn ook nog drie letters te vinden.

A is een braak liggend stukje grond waar vroeger een bunker stond. Het grenst aan het strand.

B is de havenmond

C is de havenkom, een breed stuk water waar de schepen een halve slag draaien voor ze de haven in kunnen varen. Langs C ligt een basaltglooiing en een strandje.

De winterbevolking

V a k 1 is het vak van de zeevogels. Het hele jaar door zijn er wel zieke zeevogels in te vinden. Vooral in voor- en najaar en natuurlijk in de winter, loopt dit aantal op. Stookolieslachtoffers zijn hier het hier het meest te vinden: *futen, roodkeelduikers, parelduikers, geoorde fuut, brilduiker, zwarte- en grote zeeëend.*

Verder zijn er nog wel eens leuke eenden te vinden, zoals behalve de al genoemde: *nonnetjes, grote- en middelste zager.*

V a k 2 is meestal een vrij kaal vak. Speciaal voor meeuwen schijnt het aantrekkelijk te zijn (waarschijnlijk door de visafslag die er vlak bij ligt). In de afgelopen winter was het voor het grootste deel dichtgevroren. Alleen bij de brug Nieboerweg bleef een grote strook open.

V a k 3 moet worden gesplitst. Allereerst het stuk bij de brug Nieboerweg. Onder en naast deze brug was een brede strook open water met een concentratie van watervogels.

Ieder jaar vinden we hier zeer veel *meerkoeten*. Bovendien komen hier veel eenden en geregeld ook zwanen.

Het middendeel van het vrij lange vak 3 was de afgelopen winter gedeeltelijk dichtgevroren. Toch was een ruime strook open water aanwezig.

MANNETJE MIDDELSTE ZAAGBEK

Foto Ben Muusers

We vinden hier veel eenden, vooral *topper-* en *kuifeenden*, *tafel-* *eenden*, *futen*, *middelste zaagbekken* en *nonnetjes*.

Het deel naast en onder de Houtrustbrug is gelijk aan vak 4.

Vak 4 heeft veel *meerkoeten*, *kuif-* en *toppereenden*, *wilde eenden* en soms wat *futen*.

De kom (vak 5) heeft een grote *meerkoetenconcentratie*. Bovendien worden er veel eenden gevonden. Dit jaar was de kom vooral belangrijk voor de vele *middelste zaagbekken* en *nonnetjes*. Zieke eenden zochten rust in de bosjes naast het gemaal en de sluis. Er werd hier erg veel gevoerd.

Vak 6 was zeer eendrijk: *topper-* en *kuifeenden*, *nonnetjes*, *middelste zaagbekken*, één *mandarijneend* (ontsnapt?). 2 *witoogeenden*. Door de bewoners van de woonboten en vanaf de bruggen werd veel gevoerd.

Vak 7 en 8 waren bevolkt met *meerkoeten*, *wilde eenden* en wat *kuifeenden*. Er werd vrij veel gevoerd. Waarschijnlijk waren de huizen zo dicht langs het water en de steile kanten zonder begroeiing, een bezwaar.

A is een braakliggend stukje land, heel dicht begroeid met (onder de sneeuw verdwenen) straatgras. Er werd dagelijks door de Haagse Vogelbescherming en het vogelkader veel gemengd zaad gevoerd.

Er kwamen veel kleine trekkertjes: *veldleeuweriken*, *kneuen*, *vinken*, wat *spreeuwen* en een veertigtal *fraters*.

Met behulp van een slagnet ving ik 32 *fraters* die allen werden geringd. Tussen de *fraters* zaten drie geringde, één met een Helgoland-

ring en één met een Noorse ring (Stavanger). De ringgegevens zijn, helaas, nog niet binnen.

Eén *frater* droeg een Nederlandse ring. Hij was 21-11-'62 geringd in de Kennemerduinen. Ik ving hem op 3-2-'63.

Tussen door mij gevangen *veldleeuweriken* bleek een *ijsgors* ♂ te zitten.

De havenmond B was meestal gedeeltelijk met ijs bedekt. In het open water zaten wat *toppereenden*, *tafeleenden* en *brilduikers*.

De havenkom C is een rustplaats voor zieke en verzwakte vogels, dikwijls stookolieslachtoffers. Ik nam er *brilduikers* en *middelste zagers* waar; soms is er een *roodkeelduiker*, een *fuut*, e.d.

Op het strandje aan de havenkom *overnachten* zo'n duizend *kokmeeuwen* en enkele honderden *zilvermeeuwen*, dicht opeen gedrongen. In tegenstelling met hun normale wijze van overnachten (op De Beer) bleven ze dus deze winter voor een groot deel ook 's nachts in Den Haag.

De oevers van het kanaal zijn voor een deel begroeid met gras en kleine bosjes. In de bosjes zaten honderden *spreeuwen*, die bij zon in het water van het kanaal baadden. Dikwijls bevroren ze daarna weer in de bomen, waaronder er zeer veel op de grond lagen. Dikwijls waren bijna bevroren *spreeuwen* nog door ons te redden, door ze met de hand te pakken (dat ging makkelijk, ze konden door de klompen ijs aan hun vleugels niet meer vliegen) en ze dan in de buidel van onze anorakken te verstoppen. Door onze „buikwarmte” ontdooiden en droogden ze dan, waarna we ze geringd weer loslieten. Niet bij het kanaal, want dan had de geschiedenis zich herhaald, maar in de stad.

In de bosjes werd enkele malen een *sperwer* waargenomen, die tussen de bosjes half bevroren *spreeuwen* sloeg.

Langs de oevers lagen vele dode *meerkoeten* en eenden. Veel werden er meteen al door de Scheveningse jongetjes en de vogelaars weggestroopt, zodat een overzicht van de sterfte van de vogels in het kanaal onmogelijk werd.

Kleine troepjes *veldleeuweriken* en *vinken* zochten naar iets eetbaars aan de oevers van het kanaal. Er werd veel brood etc. gestrooid door de omwonenden en dat werd wel door de *vinken* gegeten. De *veldleeuweriken* aten zelfs grasprietjes.

Voedsel

Om de sterfte aan watervogels zo klein mogelijk te houden werd er in het kanaal veel gevoerd. De omwonenden gooiden veel brood en gekookte aardappels in het water, de Haagse Ver. voor Vogelbescherming bracht veel brood met levertraan en soms vis. Het vogelkader van D 6. organiseerde een actie op een groot aantal scholen en bracht een enorme hoeveelheid brood etc. bij elkaar. In de N.J.N.-kelder werd het brood gesneden, met levertraan vermengd en daarna in het kanaal gevoerd.

Ook konden we, met hulp van de Haagse vogelbescherming, een

grote hoeveelheid zaad langs de oevers van het kanaal gooien voor de vinkachtigen, *fraters* en *leeuweriken*.

De *wilde eenden* en *meerkoeten* in het kanaal leefden uitsluitend op het in het kanaal gevoerde brood. Bijna nooit zagen we *meerkoeten* duikend voedsel zoeken.

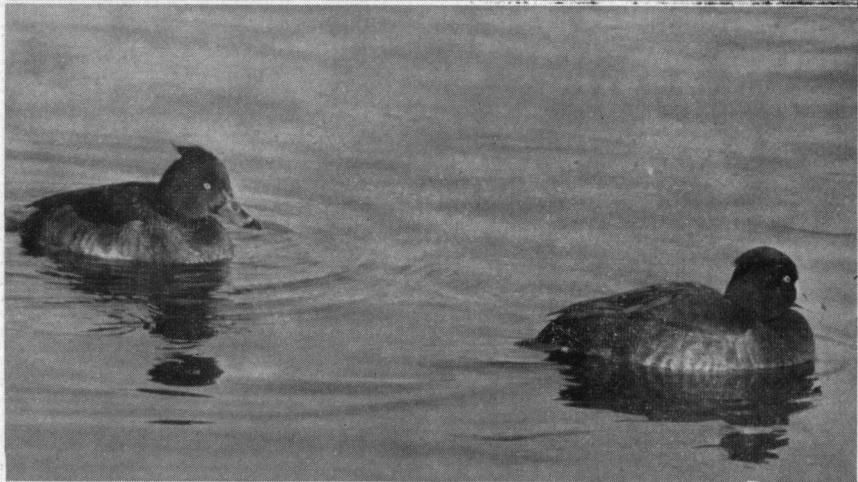
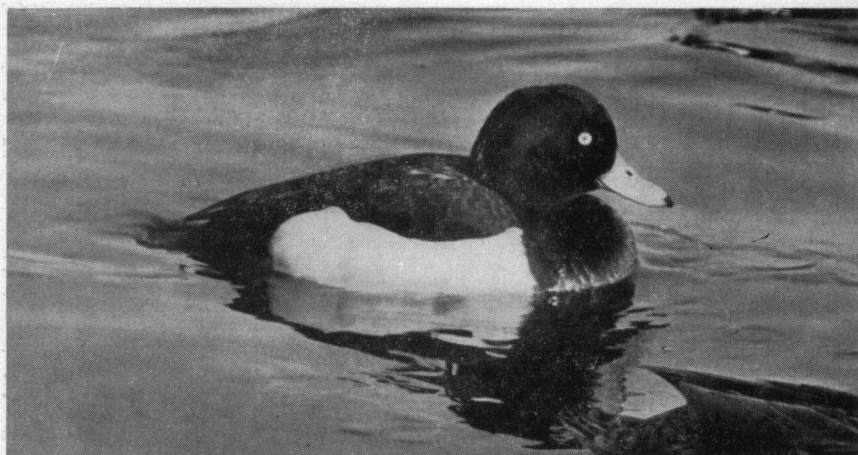
De *kuiifeenden*, *toppers* en *tafeleenden* leefden voor een groot deel ook van brood. Bovendien fourageerden ze echter veel duikend.

De zaagbekken leefden v.n.l. van voedsel dat ze duikend vonden, misschien ook wel gezonken brood. Enkele malen zagen we uitgehongerde zaagbekken en *brilduikers* tussen de *meerkoeten* pas gevoerd brood weggrissen. Ze waren daarbij zeer brutaal en klommen zo nodig over de ruggen van de zwanen heen.

De *meerkoeten* aten vrij dikwijls van gestorven soortgenoten of eenden. Ook maakten ze stervende dieren wel af. De meeuwen leefden voor een deel van het gevoerde brood (daarom voerden wij meestal 's avonds, de meeuwen kwamen toch wel aan hun trekken). Dikwijls ook peuzelden ze gestorven vogels op. Er zijn zeer weinig meeuwen omgekomen.

Het aantal in het kanaal aanwezige vogels was vrij constant. De *nonnetjes* en andere zaagbekken, soms ook de *brilduikers* waren soms ineens verdwenen om na een paar dagen weer op te duiken. M.i.

		geoorde fuut	dodaars	fuut	kleine zwaan	knobbelzwaan	wilde_eend	pijstaart	smlent	wintertaling	brilduiker	witoogend	toppereend
Vak 1	1956	2		1			3				15		5
	1963	3					2				20		8
Vak 2	1956						5			3	8		3
	1963	1	4				15				3		5
Vak 3	1956		5	5	3	4	150	25	10	10	10	2	50
	1963	1?	3	2		4	200				12		60
Vak 4	1956			2			50			6	3		20
	1963			3			80				5		40
Vak 5	1956		3	1		1	150	10	8	14	3		10
	1963		1	1		2	150		1		4		25
Vak 6	1956		1	2			100			8	2	2	8
	1963		3	3			100				5	2	3
Vak 7	1956			2			80						
	1963			3			50						
Vak 8	1956						50						
	1963						40						

KUIFEENDEN. Boven: volwassen mannetje; midden: jong mannetje (links) en volwassen mannetje, onder: wijfjes, het rechtse met wit aan de snavelwortel. (Foto's C. Scholtz)

waren ze dan enige tijd op zee geweest, waarschijnlijk fouragerend. Toen de echte winter ongeveer een week duurde en al het buitenwater dicht lag, had het aantal vogels in het kanaal een hoogtepunt bereikt. Misschien nam het nog iets toe toen ook de zee aan de kust dichtvroor. Daarna nam het aantal zeer langzaam af, waarschijnlijk gedeeltelijk door de vrij grote sterfte, v.n.l. onder de *meerkoeten*, gedeeltelijk ook omdat een gedeelte van de kanaalbevolking zich ook in de stadsgrachten ging verspreiden.

Onderstaande tabel geeft een nadere vergelijking van de aantallen en soorten die in de winter 1956 en de winter 1962-'63 het kanaal bevolkten.

Uit dit overzicht blijkt wel, dat er vrij grote verschillen zijn. Er waren in 1956 vrij veel *pijlstaarten* in het kanaal, nu geen. De *kleine zwanen* lieten zich niet meer zien, de *smienten* waren vrijwel geheel afwezig. De reden hiervoor is m.i. dat de winter '62-'63 zich vrij vroeg aankondigde en ook vroeger in alle hevigheid inviel.

In november viel er al sneeuw, in december sneeuwde en vroom het geregeld, eind december was het knap winter, in januari en februari was de winter op zijn hevigst.

Veel vogels zijn bij de eerste aankondiging van de winter al weg-

		kuifeend	tafeleend	grote zeeëend	zwarte zeeëend	eldereend	middelste zaagbek	grote zaagbek	nonnetje	bergeend	meerkoet	waterhoen
Vak 1	1956	3	2	8	3		3	2	2		20	
	1963	5		2	5		5		3		25	
Vak 2	1956	8	5				2				150	8
	1963	15	2		1		3				250	
Vak 3	1956	100	20			2	2		1		1.000	10
	1963	250	15			3	5		4		1.200	30
Vak 4	1956	80	8				1				50	
	1963	50		1♂	2	1	2				80	
Vak 5	1956	80	25		1		5		3	1	200	8
	1963	100	10		2		9	1	8	1	250	20
Vak 6	1956	20	20				3		1		250	
	1963	50	8				4		5	1♂	350	
Vak 7	1956	8	5								100	
	1957	15					1				150	
Vak 8	1956	3	3								50	
	1963	8									100	

getrokken, terwijl bij de nog aanwezige de trekdrang nog sterk aanwezig was, toen de winter eenmaal in alle hevigheid inviel, zodat veel vogels alsnog konden wegtrekken. De winter van '56 viel later in, de trekdrijf was toen al verdwenen, er waren meer soorten wintergasten in ons land aanwezig.

Voor veel vogels kwam ook nu de winter nog te laat. De *tureluurs* b.v. zijn vrijwel niet meer weggetrokken. Ze zijn bij tientallen langs het kanaal doodgevonden.

Dat er meer *kuifeenden* in het kanaal waren dan in 1956 lijkt me ook nog te verklaren uit het feit, dat sindsdien de door de infiltratie ontstane meertjes in Meyendell een belangrijke broedplaats van *kuifeenden* zijn geworden.

Na deze lange winter zijn vrij veel *kuifeenden* en *meerkoeten* in het kanaal en de stadsgrachten blijven hangen, zodat we in de zomer 1963 veel meer koeten en eenden dan anders in de grachten waarnamen. Bij het overzicht van soorten en aantallen moet ook nog vermeld worden, dat de *eidereenden* vrijwel alle overleden zijn. M.i. kwamen ze van zee in het kanaal als ze ziek waren. Ook is er in het kanaal geen voedsel (mossels) voor *eidereenden*.

De *roerdomp* in 1963 heb ik vermeld omdat hij toevallig door een N.J.N-ster werd gevangen en naar het vogelasyl gebracht. De soms langs het kanaal fouragerende blauwe reigers hadden er eigenlijk dus ook bij ontmoeten.

De *kolgans* (1963) heeft slechts twee dagen het kanaal bevolkt, toen overleed hij.

De *mandarijneend* ♂ is waarschijnlijk een ontsnapt exemplaar. Misschien zelfs van één van de woonbootbewoners.

De *witoogeenden* in vak 6 zijn er de hele winter geweest, die van vak 3 slechts twee dagen.

De man-vrouw verhouding is helaas niet genoeg door ons in het oog gehouden, v.n.l. ♀♀ waren de *nonnetjes*, de *middelste zaagbekken* en de *brilduikers*. Ook bij de *kuifeenden* overheerste het aantal ♀♀ bij de *toppers* het aantal ♂♂. Bij de *wilde eenden* was het aantal ♂♂ sterk in de meerderheid, bij de *tafeleenden* eveneens.

Niet alleen voor de vele watervogels was het kanaal deze winter een uitkomst, ook de vogelaars konden er hun hart ophalen. Waar vind je een zo goed vogelgebied zo dichtbij, dat je in de middagpauze van je school op excursie kunt? Dikwijls kwamen er dan ook op de Haagse scholen N.J.N.-ers aan met al-of niet levende eenden, koeten etc. die dan toch echt eerst naar het vogelasyl moesten worden gebracht.

Het adres van de schrijver luidt: Ed van Weerd, Burg. v. Waldeckstraat 56, Loosduinen

BRILDUIKER / Tekening Jan Veen